

Лекція 19.

Тема: Провідні держави світу в міжвоєнний період.

1. Сутність німецького нацизму.
2. Ідея корпоративної держави Б.Муссоліні.
3. Громадянська війна в Іспанії.

Література:

1. Полянський П.Б. Всесвітня історія. 1914 – 1939: Підруч. для 10-го загальноосвіт. навч. закл. / П.Б.Полянський. – К.: Генеза, 2010. – с. 127 – 160
2. Ладиченко Т.В. Всесвітня історія: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: профіл. рівень / Т.В.Ладиченко, С.О.Осмоловський. – К.: Генеза, 2010. – с.182 – 195

1. Сутність німецького нацизму.

Після Листопадової революції 1918 р. в Німеччині виникло безліч так званих «добровольчих» формувань і таємних військових гуртків. **У цей час на політичну арену країни виходить створена 1919 р. націонал-соціалістична робітничка партія Німеччини (НСДАП) на чолі з Гітлером.**

8 листопада 1923 р., коли генеральний комісар Баварії фон Кар мав виступити з промовою на мітингу почесних громадян міста Мюнхена в пивному барі «Бюргерброй», Гітлер разом із штурмовиками з СА (напіввійськове формування НСДАП) увірвався до зали, скочив на стілець, вистрелив у стелю, а після цього проголосив «програму» створення «національного уряду». **«Пивний путч»** було досить швидко ліквідовано, Гітлера та його спільників (серед них генерал Людендорф), що опинилися перед судом, засуджено до п'яти років ув'язнення. Вже наприкінці 1924 р. їх звільнили. Перебуваючи у в'язниці, Гітлер зліпив з різноманітних реакційних творів книгу **«Майн кампф» («Моя боротьба»)** – біблію націонал-соціалізму та його програму.

1924 – 1928 рр. – «золоті роки» Веймарської республіки.

У квітні 1927 р. Гітлера було запрошено на зустріч з 400 підприємцями Рура, що відбулася на віллі Круппа. Після цього він та його партія стали регулярно фінансуватися великими промисловими монополіями і банками, що були пов'язані з міжнародними діловими та політичними колами.

Німеччина – одна з тих країн, які найбільш постраждали від світової кризи. Криза 1929-1933 рр. у Німеччині мала особливо гострий характер і спричинила глибокі соціально-політичні потрясіння. Вона розхитала політичні структури Веймарської республіки. З цього скористався Гітлер, закликавши до рішучих дій. Після успіху НСДАП на виборах до рейхстагу 14 вересня 1930 р. значно посилились позиції великих монополістів Тіссена, Кірдорфа, Фліка, які підтримували нацистські домагання. На президентських виборах навесні 1932 р., великою мірою завдяки підтримці СДПН, президентом було обрано **Гінденбурга**, хоча Гітлер вже балотувався на найвищу посаду в державі. **Нацистська небезпека зростала просто на очах.**

Причини встановлення нацистської диктатури:

- закріплення у свідомості населення ідеї про пониження після I світової війни;
- наслідки економічної кризи;
- боротьба між соціалістами та комуністами;
- формування навколо нацистів ореолу єдиної сили, що здатна вивести країну з кризи і відновити могутність Німеччини;
- підтримка нацистів великим бізнесом;
- невтручання провідних країн світу, зайнятих власними проблемами.

В листопаді 1932 р. відбулися вибори до рейхстагу. КПН отримала 6 млн. голосів, СДПН – 7,2 млн., НСДАП – 11,7 млн. (33,1 %). Створилася ситуація, коли дві великі ліві партії Німеччини,

об'єднавшись могли б протистояти нацистам, однак глибокі розбіжності між ними не дозволили це зробити.

30 січня 1933 р. президент Гінденбург призначив Гітлера рейхсканцлером. Трагедія Німеччини полягає в тому, що нацисти прийшли до влади законним, конституційним шляхом.

Гітлеру надано необмежені повноваження. **Законом від 1 серпня 1934 р. (після смерті президента Гінденбурга) Гітлеру було присвоєно довічні звання «фюрер» та «рейхсканцлер». 19 серпня 1934 р. – плебісцит про надання виняткової влади Гітлеру.** У 1933 р. було сформовано **міністерство пропаганди, очолюване Й. Геббельсом** – одним з головних паліїв Другої світової війни.

Контроль над масовою свідомістю здійснювався й через тотальне охоплення населення нацистськими організаціями й політичними кампаніями. Німецький трудовий фронт складався з 23 млн. чоловік, молодіжна організація «Гітлер-Югенд» нараховувала понад 8 млн. Членство в них було практично обов'язковим.

Основні заходи нацистів:

- 1 лютого 1933 р. – розпуск парламенту;
- у ніч з 27 на 28 лютого 1933 р. – підпал рейхстагу з метою компрометації комуністів;
- ліквідація громадянських свобод;
- заборона профспілок;
- заборона будь-яких партій, крім НСДАП;
- вертикальна система фюрерства;
- насильство і терор (концтабори, спеціальні органи насильства і терору – державна таємна поліція (гестапо), штурмові загони (СА), охоронні загони (СС), служба безпеки (СД);
- антисемітизм (бойкот підприємств, гетто, вигнання з країни, заборона навчання, ніч з 9 на 10 листопада 1938 р – «кришталева ніч»);
- державне регулювання і милітаризація економіки;
- агресивна зовнішня політика (курс на широкомасштабну війну).

2. Ідея корпоративної держави Б.Муссоліні.

Італія вийшла з Першої світової війни настільки послабленою, що на її територіальні претензії мало зважали. **У стані переможців Італія виявилася одним із найслабших партнерів.**

Наслідки Першої світової війни:

- «переможена серед переможців»;
- великі демографічні втрати (460 тис. вбитими, 500 тис. пораненими, 1,5 полоненими);
- незначні територіальні придбання (Трентіно та Істрія з Трієстом);
- величезні військові витрати;
- збільшення зовнішнього боргу;
- глибока економічна криза;
- погіршення відносин з союзниками;
- активізація робітничого руху, в першу чергу ліворадикального.

Незважаючи на те, що Італія була у стані переможців, абсолютна більшість суспільства не мала підстав бути задоволеною повоєнним життям. Настрої реваншу та ураженого національного самолюбства стали важливими чинниками розвитку політичного життя в країні. Внутрішнє становище Італії характеризувалося серйозними соціально-економічними трусами.

За умов економічної кризи, різкого падіння виробництва, банкрутства дрібних і середніх підприємств в країні активізувалися робітничий і селянський рухи, що було зумовлено також падінням довіри до уряду. **Уряди Італії не змогли знайти ефективні засоби для захисту інтересів приватних власників, тому останні свої погляди та надії звертали на фашистський рух, що починав зароджуватися.** Перші виступи фашистів відбулися 1919 р. Їхня організація мала назву

«Союз боротьби» (Б.Муссоліні). Основою її ідеології став запеклий націоналізм в поєднанні з соціальною демагогією.

У 1920 р. фашисти, що організувалися у загони чорносорочечників, почали погроми робітничих і демократичних організацій, нищення та вбивства політичних профспілкових діячів, у країні запанували терор і насильство. Влада не чинила жодного опору. Більше того, військові, поліція, суд фактично заохочували фашистський рух. Восени 1922 р. в Італії фактично встановилося двовладдя: **фашисти забирали під контроль дедалі більше нових міст і провінцій, та центральний уряд дивився на це крізь пальці. Ставало зрозумілим, що правлячі кола остаточно взяли курс на передачу влади фашистам.** 28 жовтня 1922 р. – «похід на Рим». **Король Віктор-Емануїл запропонував Б. Муссоліні (1883 - 1945) посаду голови уряду, а парламент висловив йому довіру.** 29 жовтня дуче дістав довгоочікувану звістку про призначення його прем'єр-міністром. **Ввечері того ж дня в спеціальному поїзді Муссоліні прибув до Рима, з'явився до короля і, вийшовши з ним на балкон, привітав натовп чорносорочечників. Італійські фашисти прийшли до влади.**

Стержнем ідеології італійського фашизму був примат нації над інтересами всіх інших соціальних груп і окремо взятих індивідуумів. Корпоративізм трактувався фашистами як «новий тип політичної організації суспільства», був протиставлений соціалізму та лібералізму водночас.

Програма фашистів була проста й зрозуміла усім – обивателю, люмпену, інтелігенту, підприємцю. Вона містила скасування сенату, поліції, каст, привілеїв і титулів; загальне виробниче право, гарантії громадянських свобод, скликання Установчих зборів, відміну таємної дипломатії та загальне роззброєння; заборону банківських операцій та прогресивний податок на капітал; встановлення для всіх 8-годинного робочого дня та мінімуму зарплати; участь робітників у технічному керуванні підприємствами; націоналізацію військової промисловості; передачу землі селянам; заборону дитячої праці до 16 років; загальну освіту та безкоштовні бібліотеки. Таким чином, фашисти зверталися не до якихось там конкретних соціальних верств, а до усіх італійців, що ждали відчутних соціальних і політичних змін.

В грудні 1922 р. – «Велика фашистська рада» (ВФР), в січні 1923 р. королівським декретом було закріплено створення фашистської міліції, що віднині називалася "Добровільна міліція національної безпеки" (ДМНБ).

Закон від 3 квітня 1926 р., що затвердив контроль уряду над профспілками. Після замаху наприкінці жовтня на Муссоліні, 5 листопада 1926 р. було видано закон про розпуск усіх «антинаціональних» партій, чим формально завершився перехід до однопартійної системи. В квітні 1927 р. було прийнято так звану «Хартію праці», згідно з якою встановлювався корпоративний принцип структури держави та суспільства Італії. Замість профспілок створювалися корпорації, що об'єднували робітників і підприємців кожної галузі виробництва.

В основу фашистської доктрини було покладено ідею «загальнонаціональної» влади, що нібито стояла на варті «загальних інтересів». Виходячи з цієї ідеї, фашисти вимагали від народу повної покори. **«Усе в державі і нічого поза державою»**, - ці слова Муссоліні є свого роду формулою фашистського тоталітаризму. В цей період було видано закони про **чистку державного апарату** від "підозрілих елементів", про заборону всіляких асоціацій, що не контролюються фашистською партією, про право префекта конфіскувати номери газет. Особливе місце посідав закон від 24 грудня 1925 р. про права прем'єр-міністра. Згідно з цим законом **глава уряду звільнявся від відповідальності перед парламентом і не був зобов'язаний подавати до відставки в разі висловлення вотуму недовіри.** Державне регулювання здійснювалося фашистським режимом в інтересах економічної підготовки до війни з метою реалізації агресивних планів італійської держави.

3. Громадянська війна в Іспанії.

Іспанія після Першої світової війни:

1. Економічний розвиток:

- у роки війни – нейтралітет, тому пожвавлення економічного розвитку;
- відсталість від розвинутих країн;

- нерівномірність розвитку (найбільш розвинені північні регіони – Каталонія, Басконія, Астурія);
- активізація національного руху в Каталонії, Басконії, Гілісії.

2. Політичний розвиток:

- монархія (король Альфонс XIII), яка спиралась на католицьку церкву;
- криза 1921 р. через поразку в колоніальній війні проти марокканського народу;
- ставка впливових кіл на формування уряду «твердої руки»;
- активізація лівих і правих сил.

13 вересня 1923 р. – державний переворот в Барселоні генералом **М. Прімо де Ріверою**. **28 січня 1930 р.** – відставка. Відновлення конституційного правління.

14 квітня 1931 р. – після падіння монархії утворено Тимчасовий уряд А.Самоа. Демократичні перетворення в країні.

15 січня 1931 р. – підписання «Виборчого пакту» (пакту про **Народний фронт**) – масової демократичної організації, що об'єднала робітників, селян, підприємців, інтелігенцію. 16 лютого 1936 р. – перемога на виборах у парламент.

1933 р. – створення фашистської організації «Іспанська фаланга» (Х.Прімо де Рівера).

1936 – 1939 рр. – громадянська війна. Початок – 17 липня 1936 р. – військовий заколот, очолюваний **Франсіско Бахамонде Франко** (1892 - 1975). 28 березня 1939 р. – війська Франко вступили у Мадрид, встановлена фашистська диктатура.

Причини перемоги франкістів:

- підтримка з боку Німеччини, Португалії, Італії;
- нейтралітет провідних країн світу;
- підтримка церкви, аристократії та військової еліти;
- розкол у республіканському таборі.

Диктатура Франко:

- зосередження влади у руках диктатора;
- заборона всіх політичних партій, крім «Іспанської фаланги»;
- повернення землі поміщикам;
- ліквідація автономії Каталонії і Басконії;
- скасування профспілок;
- формування «корпоративної держави».

Питання для самоперевірки:

1. Визначте причини встановлення нацистської диктатури в Німеччині.
2. Коли Гітлер став рейхсканцлером?
3. Чому Італію після Першої світової війни називали «переможеною серед переможців»?
4. Прокоментуйте складові програми фашистів у Італії.
5. Які причини перемоги франкістів в Іспанії?